

Çocuk Evleri Sitesinden Birinde Kalan Çocukların Algıladıkları Sosyal Destek ve Gelecek Beklentileri*

The Future Expectations and Social Support Perceived by Children Living in a Children's Home

ÜNZİLE ŞEN DAVULCU*

KADER MERT**

* Bu çalışma, Dr. Kader Mert'in danışmanlığında Ünzile Şen Davulcu tarafından Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü'nde 2018 yılında sunulan yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiş ve "2. Uluslararası 20. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi"nde sözel bildiri (özet) olarak sunulmuştur.

Cite this article as: Şen Davulcu Ü, Mert K. Çocuk evleri sitesinden birinde kalan çocukların algıladıkları sosyal destek ve gelecek beklentileri. HEAD. 2019;16(3):210-216.

Etik Komite Onayı: Bu çalışma için etik komite onayı, Kocaeli Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan alınmıştır (07.02.2018, No: 2107-363).

Bilgilendirilmiş Onam: Çalışmaya katılan çocuklardan bilgilendirilmiş sözlü onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmişlerdir.

© Telif Hakkı 2019 Koç Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Semahat Arsel Hemşirelik Eğitim ve Araştırma Merkezi (SANERC), Logos Tıp Yayıncılık tarafından yayımlanmaktadır.

© Copyright 2019 by Koç University School of Nursing Semahat Arsel Nursing Education and Research Center (SANERC). This Journal published by Logos Medical Publishing.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was received for this study from the Kocaeli University Clinical Research Ethics Committee. (07.02.2018, No: 2017-363).

Informed Consent: Verbal informed consent was obtained from children who participated in this study.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: No conflict of interest was declared by the authors.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

ÖZ

Amaç: Araştırmada Kocaeli ilinde bulunan çocuk evleri sitesinden birinde kalan çocukların algıladıkları sosyal destek alma durumlarını ve gelecek ile ilgili beklentilerini incelemek amaçlanmıştır.

Yöntem: Bu çalışma, tanımlayıcı tipte bir çalışmadır. Kocaeli ilinde bulunan çocuk evleri sitesinden birinde kalmakta olan 8-19 yaş aralığındaki çocuklarla (n:55) yürütülmüştür. Araştırmada örneklem seçilmeksizin, evrenden araştırmaya katılma kriterlerine uyan ve katılmayı kabul eden tüm katılımcılar çalışma kapsamına alınmıştır. Veri toplama aracı olarak; demografik soru formu, gelecek beklentileri soru formu ve Çocuklar için Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde; yüzde, Mann Whitney U testi ile Kruskal Wallis testi kullanılmıştır.

Bulgular: Çocukların %85.5'i kız olup, çocukların yaş ortalaması 14.14±2.77'dir. Çocukların %85.5'inin anne ve babalarının her ikisi de hayattadır ve %45.5'i bazen kendilerini yalnız hissetmektedir. Kendilerini her zaman yalnız hissedendenler arkadaşlarından ve öğretmenlerinden aldıkları sosyal destek algı puan ortalamaları düşüktür (p<.05). Baba ile iletişimleri olmayan ya da sınırlı olanların ve ortaöğretim yaş grubu çocukların arkadaşlarından ve öğretmenlerinden aldıkları sosyal destek algı puan ortalamaları daha yüksektir (p<.05).

Sonuç: Kurumda kalan çocukların öğretmen ve arkadaş sosyal destek algılan yüksektir. Çocuklar kurumda en çok müdürden, sonra sırasıyla ev annelerinden, öğretmenlerinden, sosyal çalışmacılardan ve diğer kurum görevlilerinden destek almaktadır. Kurumda görevli olan hemşirenin, sosyal destek almada tercih edilme oranı düşüktür.

Anahtar kelimeler: Çocuk evleri sitesi; hemşire; sosyal destek.

ABSTRACT

Aim: The aim of the present study is to examine the perceptions of future expectations and social support of the children who live in a children's home in Kocaeli, Turkey.

Methods: This is a descriptive study. A total of 55 children, ranging in age from 8 to 19 from a children's home participated in the study. In the study, a sampling method was not applied, and all participants who met the criteria and accepted to participate were included. The data were collected by questionnaires regarding demographics, children's future expectations, and the Social Support Evaluation Scale for Children. The data were analyzed and evaluated through calculating percentages, the Mann-Whitney U Test and the Kruskal-Wallis test.

Results: Of the children, 85.5% were female, the average age was 14.14±2.77, 85.5% of children have both parents alive, and 45.5% of children sometimes felt lonely. The mean scores for the perceptions of the social support provided by the friends and teachers of the children who always felt alone was low (p<.05). However, the mean scores for the social support perception provided by the friends and teachers of the children who have no fathers (or poor father-child communication) and of the children at the secondary school age group were found to be high (p<.05).

Conclusion: Children who stay in the children's home have high perceptions of social support from teachers and friends. Children receive most support from the principal at the institution, followed by mothers, teachers, social workers and other agency officials, respectively. The rate of the preference of the nurses as institution officials was found to be low in terms of providing social support.

Keywords: Children's home; nurse; social support.

* Ü Şen Davulcu, Hemşire
Gebze Fatih Devlet Hastanesi, Kocaeli
Yazışma Adresi / Address for Correspondence:
Ünzile Şen Davulcu, Hemşire Gebze Fatih Devlet Hastanesi
Osman Yılmaz Mahallesi İstanbul Caddesi No: 127 Gebze / Kocaeli
Tel: 0 262 502 22 37-43 Faks: 0 262 646 60 24
e-posta: unzilesend@gmail.com

** K Mert, Dr. Öğretim Üyesi
İzmir Bakırçay Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi,
Halk Sağlığı Hemşireliği Anabilim Dalı, İzmir
e-posta: kader.mert@bakircay.edu.tr

Dünyadaki eşitsizlikler milyonlarca çocuğu etkilerken dünyanın geleceğini de tehdit etmektedir. Dünya genelinde 0-17 yaş arasındaki 2.7 milyon çocuğun yani her 100.000'de 120 çocuğun, kurum bakımı altında yaşadığı tahmin edilmektedir.⁽¹⁾ Dünyadaki her on çocuktan biri yeterli bakım ve destek almadan yaşamın zorluklarıyla karşı karşıya kalmaktadır. Dünyada en az 220 milyon çocuk aile ortamından uzaklaşarak beslenme, giyim, barınak, eğitim, sağlık, güvenlik ve sevgi gibi temel gereksinimlerinden yoksun bırakılmaktadır. Sevgi, güvenlik ve temel ihtiyaçları karşılanmadan tek başına büyüyen çocuklar, çevrelerinde onlara destek olup bakım veren kişiler olsa da kendilerini yalnız hissetmektedirler.⁽²⁾ Türkiye'de çocukların temel haklarına ve yaşam güvencelerine sahip olabilmeleri için hizmet sağlayan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB), bu kuruluşların başında gelmektedir. Koruma gereksinimi olan çocuklara sağlanan bakım hizmeti modelleri; aile ortamında korunmalarıyla, koruyucu aile aracılığıyla, evlat edinilme veya kurum bakımı yani sevgi evleri, çocuk evleri sitesi ile sağlanmaktadır. AÇSHB'nin 2017 yılında desteklediği 36.126 çocuğun %39.2'si kuruluş bakımı yani çocuk evlerinden, çocuk evleri sitesinden ya da çocuk destek merkezlerinde kalan çocuklardan oluşurken, %1.6'sı koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuklardan oluşmaktadır.⁽³⁾ Koruma altında kalan çocuklar, sosyal destek alma açısından risk altındadır. Çocukların sosyalleşmesinde aile, okul, akranlarıyla olan ilişkileri önemli bir yere sahiptir.⁽⁴⁾ Sosyal destek tanımı konusunda farklı görüşler bulmakla birlikte, genel olarak kişinin çevresiyle girdiği ilişkide çevresinden aldığı yardım olarak tanımlanabilir.⁽⁵⁾ Bu yardımların algılanması bireysel farklılıklar içerdiği nedeniyle farklı tanımları ortaya çıkarmaktadır. Sosyal destek konusunda yapılan çalışmalarda, destek kaynaklarının ağırlıklı olarak aile, arkadaş, öğretmenlerden oluştuğu görülmektedir.⁽⁵⁻⁸⁾ Koruma altındaki çocuklar ile yapılan bir çalışmada, ergenlerin en çok yakın arkadaş ve öğretmenlerinden aldıkları desteğin sosyal destek algılarını yükselttiğini ve kızların erkeklere göre algıladıkları sosyal desteğin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.⁽⁹⁾ Verilen kurum bakımı en iyi şekilde sağlansa bile çocuğun zihinsel, fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimi açısından uygun bir yer olmadığı belirlenmiştir.⁽¹⁰⁾

Algılanan sosyal desteğin sağlıkla ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda, hemşirelerin koruma altındaki çocuklara sosyal desteğinin sağlanmasında ya da sosyal destek kaynaklarının etkin kullanılması sırasında rolü bulunmaktadır.^(11,12) Kurumlarda görev alan hemşireler bu rolü, halk sağlığı hemşireliğinin alt dalları olan hem okul sağlığı hemşiresi hem de işyeri hemşiresi olarak yürütmektedir. Hemşireler, hemşirelik kuramcılarının insan, çevre, sağlık kavramları ile ilgili görüşlerini kullanarak bireyin gereksinimlerine uygun bütüncül yaklaşımla bireylerle iletişime geçmektedir.^(13,14) Hemşirelerin; çocukların sosyal gereksinimlerini belirleme, danışmanlık yapma, haklarını savunma, riskli davranışlarını belirleme ve yaşadıkları sorunda gelişim özelliklerine göre çözüm bulmalarına yardımcı olma gibi sorumlulukları bulunmaktadır.^(15,16) Yeterli düzeyde alınan sosyal destek, bireyin sağlığını ve gelişimini olumlu yönde etkilemektedir. Çocukların sosyal destek algılarında sağlanan artış ile öz

yeterliliklerinin arttığı, yaşadıkları sorunlarla başa çıkmalarının kolaylaştığı ve benlik saygılarının arttığı belirlenmiştir.⁽¹⁶⁻¹⁸⁾ Hemşirelerin çocuklara yönelik sağladıkları sosyal desteğe yönelik sınırlı sayıda çalışma yer almaktadır.⁽¹²⁾ Özellikle dezavantajlı çocukların algıladıkları sosyal desteğin belirlenmesi, bu alanda çalışan hemşirelerin algılanan sosyal desteği arttırmaya yönelik uygulamalarını belirlemeleri açısından önem taşımaktadır.

Amaç

Çalışmanın amacı, Kocaeli ilinde bulunan çocuk evleri sitesinden birinde kalan, kendilerini bireysel olarak dile getirebilen çocukların sosyal destek algılarını ve gelecek ile ilgili beklentilerini incelemektir.

Yöntem

Bu çalışma, tanımlayıcı tipte bir araştırmadır. Araştırma, Kasım 2017-Mayıs 2018 tarihleri arasında yürütülmüştür. Araştırma bölgesi Kocaeli ilinin bir ilçesinde yer alan bir çocuk evleri sitesidir. Araştırma evrenini bu site içerisinde kalan tüm çocuklar (n:65) oluşturmaktadır. Çalışmanın yapıldığı sırada 84 kişiye bakım verebilmek kapasitesi bulunan kurumda 65 çocuk yer almaktaydı. Araştırmada ölçek kullanılması nedeniyle araştırma kapsamına alınmak için bazı kriterler belirlenmiştir. Çalışmaya dâhil edilme kriterleri, 8-18 yaş arasında olma, zihinsel bir sağlık sorunu olmama, okuma yazma bilme ve çalışmaya katılmayı kabul etmektir. Çalışmada kullanılan ölçeğin uyarılma örneklem özelliklerini yakalamak amacıyla belirli yaş aralığı ve sağlık durumu kriterleri eklenmiştir. Ölçeğin uyarılmasında; gelişimsel ve zihinsel bozukluğu gibi sağlık sorunu olan çocuklar, ölçeği uygun dolduramayacakları için örneklem dışı tutulmuştur. Çocukların ölçeği kendilerinin anlayabilmesi yani okuma-yazma bilme kriteri, hem ölçek hem de çalışmanın kriteridir. Kurumdaki bir çocuk %35 zihinsel engelli olduğu için çalışma kapsamına alınmamıştır. Araştırma çalışmaya alınma kriterlerine uyan (n:55) çocuklar ile yürütülmüştür.

Araştırmanın verileri çalışmanın yürütüldüğü çocuk evleri sitesi içerisinde bulunan idari bina, site bahçesi ve çocuk evleri içerisinde, yüz yüze görüşme ile sorumlu araştırmacı tarafından toplanmıştır. Anketlerin yanıtlanma süresi çocukların yaşlarına göre değişmekle birlikte, 15-30 dk.'dır. Araştırmada kullanılan demografik soru formunda yer alan bilgiler, AÇSHB'nin isteği üzerine ebeveyn bakımından yoksun çocuklara yöneltilmesinin çocukların psikososyal gelişimlerine olumsuz etkisini önlemek amacıyla, kurumda çalışan meslek elemanlarıyla yapılan yüz yüze görüşme sonucu temin edilmiştir.

Etik

Araştırmanın yürütülebilmesi için Kocaeli Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'ndan çalışma onayı izni alınmıştır. Onaylanan Araştırma Proje Numarası: KÜ GOKAEK 2017/363'tür. Çalışmanın uygulanabilmesi için

AÇSHB'ye bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ÇHGM)'nden izin alınmıştır. Ölçeği kullanmak için, ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışmasını yapan İlgün Gökler Danışman'dan izin alınmıştır. Bunun dışında, araştırmaya katılmaya gönüllü çocuklardan soru formu ve ölçek doldurulmadan önce sözlü olarak izin alınmıştır. Fakat Bakanlık üç alt ölçekten (aile-arkadaş-öğretmen) oluşan Çocuklar İçin Sosyal Destek Ölçeği'nin yalnızca arkadaş alt ölçeği ve öğretmen alt ölçeğinin kullanımına izin vermiştir. Aile alt ölçeğinde yer alan maddelerin çocukların ebeveynlerini anımsatması ve duygusal olarak etkilemesi nedeniyle uygulanmasına izin vermemiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma için üç veri toplama aracı kullanılmıştır. Bunlar, demografik soru formu, gelecek beklentileri soru formu ve Çocuklar İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği- Arkadaş ve Öğretmen alt ölçekleridir. Demografik soru formu 9 soru ve gelecek beklentileri soru formu 5 soru içermektedir ve araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur.

Çocuklar İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği

Çocuklar İçin Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği, Dubow ve Ullman⁽¹⁹⁾ tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde geliştirilmiştir. Ölçekteki maddeler çocuğun kendisini, içinde bulunduğu çevre tarafından ne düzeyde sevilen, ilgi gösterilen, değer verilen ve kabul edilen biri olarak değerlendirdiğini ölçmektedir. Çocuklar için Sosyal Destek Değerlendirme Ölçeği toplam 41 maddeden oluşan 5'li likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin özgün formundan maksimum 205, minimum 41 puan elde edilmektedir. Arkadaş alt ölçeğinden alınabilecek maksimum puan 95, minimum puan 19 iken, öğretmen alt ölçeğinden alınabilecek maksimum puan 50, minimum ise 10 puandır. Aile alt ölçeğinden alınabilecek maksimum puan ise 60, minimum puan 12'dir. Ölçekten alınan puanın yüksek olması, sosyal destek algılarının arttığını, puanın düşük olması sosyal destek algılarının azaldığını göstermektedir. Ölçeğin orijinal hâlindeki tüm maddeleri için Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .93'tür. Ölçeğin maddeleri üç faktör altında toplanmıştır: Faktör I -Arkadaş Desteği (19 madde, = .88), Faktör II -Aile desteği (12 madde, = .92), Faktör III -Öğretmen Desteği (10 madde, = .86). Ölçeğin Türkçe formunun uyarılma çalışması, faktör yapısı, güvenilirlik ve geçerlik analizleri Gökler tarafından yapılmıştır.⁽⁶⁾ AÇSPB, aile alt ölçeğinde yer alan maddelerin çocukların ebeveynlerini anımsatması ve duygusal olarak etkilemesi nedeniyle uygulanmasına izin vermemiştir. Bu nedenle, araştırmada ölçeğin yalnızca arkadaş ve öğretmen alt ölçekleri kullanılmıştır. Aile alt ölçeğinin kullanılmasına izin verilmemesi nedeniyle ölçeğin toplam puanı elde edilemeyip, yalnızca kullanılan iki boyutuna ilişkin veri toplanabilmektedir. Bu araştırmada, Arkadaş Desteği Alt Ölçeğinin Cronbach alfa değeri .74, Öğretmen Desteği Alt Ölçeği Cronbach alfa değeri .73 olarak bulunmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırma verileri bilgisayar ortamında SPSS 21 istatistik paket

programında analiz edilmiştir. Tanımlayıcı istatistikten yüzde ve aritmetik ortalama kullanılmıştır. Demografik özelliklere göre, arkadaştan ve öğretmenden aldıkları desteğe ilişkin sosyal destek algı puan ortalamalarını değerlendirmek için non-parametrik testlerden iki bağımsız değişken için Mann Whitney U testi ile üç ve üzeri bağımsız değişken için Kruskal Wallis testi yapılmıştır. Çocukların öğretmenlerinden ve arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek puanları bağımlı değişkendir. Çocukların sosyodemografik özellikleri ve gelecek beklentileri ilgili görüşleri bağımsız değişken olarak alınmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmada, ölçekten alabilecek toplam puanın hesaplanamaması, ölçekle yapılan değerlendirme açısından bir sınırlılık yaratmıştır.

Bulgular

Çocuk Evleri Sitesinde kalan çocukların yaş ortalaması 14.14±2.77 (min:8 max:19)'dir ve %85.5'i kız çocuklarından oluşmaktadır. Çocukların %69.1'ini 13-18 yaş grubundaki kız çocukları oluşturmaktadır. Çocukların %85.5'inin anne ve babalarının her ikisi de hayattadır ve %45.5'i bazen kendilerini yalnız hissetmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Çocukların Genel Özellikleri

Özellikler	n	%
Cinsiyet		
Kız	47	85.5
Erkek	8	14.5
Yaş		
8-13	7	12.7
14-19	48	87.3
Eğitim Durumu		
İlköğretim	27	49.1
Ortaöğretim	28	50.9
Kardeş durumu		
Hiç yok	2	3.6
1 veya 2	29	52.7
3 ve üzeri	24	43.7
Kardeşiyle aynı yerde kalma durumu		
Evet	28	52.8
Hayır	25	47.2
Anne- babanın hayatta olma durumu		
Her ikisi de sağ	47	85.5
Sadece anne sağ	1	1.8
Sadece baba sağ	7	12.7
Kendilerini yalnız hissetme durumu		
Hiçbir zaman	19	34.5
Bazen	25	45.5
Her zaman	11	20.0
Toplam	55	100

Çocukların yanısından fazlası ailesiyle düzenli iletişim kurmak-

Tablo 2. Çocukların Demografik Özelliklerine Göre Arkadaş ve Öğretmen Alt Ölçekleri Sosyal Destek Algı Puan Ortalamaları

Özellikler	Arkadaş Alt ölçeği			Öğretmen Alt Ölçeği
	n	%	$\bar{x} \pm s.s$	$\bar{x} \pm s.s$
Cinsiyet				
Kız	47	85.5	77.10 \pm 10.94	40.14 \pm 6.75
Erkek	8	14.5	68.75 \pm 17.59	37.50 \pm 6.07
	U=136.500 p= .219		U=142.500 p= .276	
Yaş Grupları				
8- 13 yaş	7	12.7	70.00 \pm 9.76	31.42 \pm 6.92
14-19 yaş	48	87.3	76.75 \pm 14.46	40.97 \pm 5.76
	U=105.500 p= .114		*U=47.500 p= .002**	
Eğitim Durumu				
İlköğretim	27	49.1	71.66 \pm 14.06	37.18 \pm 7.03
Ortaöğretim	28	50.9	79.96 \pm 8.73	42.25 \pm 5.33
	U=241.000 p= .021*		U=222.500 p= .009**	
Anne ile iletişim sıklığı				
Yok	14	25.5	77.78 \pm 13.52	39.64 \pm 5.94
Haftada bir	24	43.6	73.16 \pm 13.30	38.75 \pm 7.47
İki haftadan daha uzun	17	30.9	78.17 \pm 9.32	41.29 \pm 6.12
	$\chi^2=1.180$ p=.554		$\chi^2=1.061$ p=.588	
Baba ile iletişim sıklığı				
Yok ^a	27	49.1	79.92 \pm 10.37	41.37 \pm 6.91
Haftada bir ^b	13	23.6	71.00 \pm 12.09	35.84 \pm 6.18
İki haftadan daha uzun ^c	15	27.3	72.86 \pm 13.91	40.26 \pm 5.56
	$\chi^2=6.707$ p=.035*		$\chi^2=6.415$ p=.040*	
	T= (a-b) p=.045*, (a-c) p=.270, (b-c) p=.975 T= (a-b) p=.038* (a-c) p=.909 (b-c) p=.153			
Kendilerini yalnız hissetme durumu				
Hiçbir zaman ^a	19	34.5	81.47 \pm 12.24	43.73 \pm 4.95
Bazen ^b	25	45.5	73.84 \pm 12.24	39.04 \pm 6.86
Her zaman ^c	11	20.0	70.90 \pm 9.41	34.54 \pm 4.71
	$\chi^2=9.290$ p=.010*		$\chi^2=14.126$ p=.001**	
	T= (a-b) p=.135, (a-c) p=.041*, (b-c) p=.826 T= (a-b) p=.032* (a-c) p=.001**, (b-c) p=.207			
Toplam	55	100	75.89 \pm 12.28	39.76 \pm 6.67

U: Mann Whitney U Testi x²: Kruskal Wallis Testi

T: Tamhane's T2 *p<.05; **p<.01

tır. Çoğunluğunun babaları hayatta olmasına rağmen, baba ile iletişime geçme sıklığı anneye iletişime geçme sıklığından daha azdır. Cinsiyet ve anne ile iletişim kurma sıklığına göre çocukların öğretmenlerinden ve arkadaşlarından algıladıkları sosyal destek puan ortalamaları arasında, istatistiksel olarak anlamlı fark yoktur (p>.05). Baba ile iletişimlerinin olmayan ya da

Tablo 3. Çocukların En Çok Keyif Aldığı Eğlence-Kültür Aktiviteleri

*Aktiviteler	n	%
Sinema	39	70.9
Spor faaliyetleri	36	65.5
Yüzmek	36	65.5
Geziler	31	56.4
Tatil	31	56.4
Paten	30	54.5
Kurs (halk oyunları, resim...)	28	50.9
Bisiklet	26	47.3
Lunapark	25	45.5
Bilgisayar -laptop	22	40.0
Oyun (playstation vb.)	19	34.5
Tiyatro	16	29.1
Balık tutma	15	27.3
Oyuncak	11	20.0

*Bu çizelgede katılımcılar birden fazla seçenek işaretlemişlerdir.

sınırlı olan çocukların ve ortaöğretim yaş grubu çocukların arkadaşlarından ve öğretmenlerinden aldıkları desteğe ilişkin sosyal destek algı puan ortalamaları, istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir (p<.05). Kendilerini her zaman yalnız hissedilen çocukların ise arkadaşlarından ve öğretmenlerinden aldıkları sosyal destek algı puan ortalamaları düşüktür (p<.05; Tablo 2). Kurumda kalan çocukların sosyal etkinlikler arasında en çok keyif aldığı eğlence- kültür aktiviteleri arasında %70.9 sinema, %65.5 yüzmek, %65.5 spor faaliyetleri ve %56.4 tatil yer almaktadır (Tablo 3). Çocukların gelecekteki akademik ve kişisel beklentileri arasında %80'i meslek sahibi olmak, %76.4'ü eğitimini tamamlamak ve %72.7'si sağlıklı yaşamak istemektedir (Tablo 4).

Tartışma

Sosyal destek, tüm yaş döneminde vazgeçilmez bir gereksinimdir. Çocukluk çağında ilk sosyal destek kaynağı aile, sonrasında arkadaşlar ve öğretmenlerdir. Aile sosyal desteğinden yoksun kalan çocuklar için ise; çevreden alınacak sosyal destek daha da önem kazanmaktadır.

Kurumda kalan çocukların %85.5'i kız çocuklarından oluşmaktadır. Yaş gruplarına göre dağılımları 8-12 yaşta %29.1 iken, 13-18 yaşta %69.1'dir (Tablo 1). Kurumda 13 yaş üzeri sadece kız çocukları kalmaktadır. Çocukların %52.8'i kardeşleriyle aynı yerde kalmaktadır. Son yıllarda geçilen çocuk evleri siteleri uygulaması, çocukların kardeşleriyle aynı yerde kalmalarına olanak sağlamaktadır. Isparta ilinde yapılan araştırmada çocuk evleri sitelerinde kalan çocuklar, diğer kurumlarda kalan çocuklara göre kardeşleri ile görüşme durumları daha olumludur.⁽²⁰⁾

Çocukların yarısından fazlası ailesiyle düzenli iletişim kurmaktadır. Çoğunluğunun babaları hayatta olmasına rağmen,

baba ile iletişime geçme sıklığı anneye iletişime geçme sıklığından daha azdır. Babalarıyla iletişim kuramayan çocukların, arkadaş alt ölçeği sosyal destek algı puan ortalamaları, görüşen çocuklara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde yüksektir ($p<0.5$; Tablo 2). Ayrıca lise eğitimine devam etmekte olan çocukların arkadaş alt ölçeği sosyal destek algı puan ortalaması ilköğretim çağı çocuklarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeydedir ($p<0.5$; Tablo 2). Bu durum, ergenlik döneminde çocukların babalarından yeterince destek alamamaları ve ergenlerin dönem özelliklerine göre aynı yaş grubundaki arkadaşlarıyla daha çok iletişim kurmak istemeleri ile açıklanabilir. Benzer bir çalışmada (n:87) çocukların babaları ile daha az görüştikleri belirlenmiştir. Ayrıca bu çalışmaya katılan çocukların çoğunluğunun bildirdiği duygusal destek kaynağı arkadaşlarıdır.⁽²¹⁾ Farklı bir çalışmada, kurumda kalan çocukların (n:70) yakınları içinde en az görüştikleri kişi babalarıdır ve bu çocuklar arkadaşlarından destek almaktadır.⁽²²⁾ Ailesinden ya da çevreden gördüğü istismar ve ihmal sonucu kuruma gelen çocukların aileleriyle görüşme sıklığı da etkilenebilmektedir.⁽²³⁾ Kurum bakımındaki cinsel istismar mağduru çocukların %50'si ailesiyle nadiren görüşmektedir.⁽²⁴⁾ Kurumda kalan çocuklar, kanunlarda yer alan düzenlemeye göre ebeveynleri ya da çevredeki kişilerin istismarı, ihmali, hayati tehlikesi sonucu devlet koruması altında bulunmaktadır. Çalışmanın yapıldığı sitede yaşadıkları sorunlar nedeniyle çocukların yarısına yakını babalarıyla, ¼'i anneleriyle hiç görüşmemektedir.

Kendilerini “her zaman” yalnız hisseden çocukların arkadaş alt ölçeği algı puan ortalaması diğer çocuklara göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde düşüktür ($p<0.5$; Tablo 2). Koruma altındaki çocukların gittikleri 13 okulda bulunan okul yöneticileriyle yapılan bir çalışmada, kurumda kalan çocukların okullarda etiketlenildiği, dışlandıkları ve sonuç olarak kendileri gibi kurumda kalan çocuklarla gruplaştıkları belirtilmiştir.⁽²⁵⁾ Bu durum, okulda arkadaşları tarafından dışlanan ve kendini yalnız hisseden çocuğun, arkadaşlarından algıladıkları sosyal desteğin azalmasına neden olmaktadır. Bir çalışmada, kurumda kalan çocukların kurumda kalmayanlara göre arkadaş desteklerinin daha fazla olduğu saptanmıştır.⁽²⁶⁾

Babalarıyla sınırlı iletişim kuran çocukların öğretmen alt ölçeği sosyal destek algı puan ortalaması, yakın zamanda görüşen çocuklara göre istatistiksel olarak anlamlı yani daha yüksek bulunmuştur ($p<0.5$, Tablo2). Ayrıca lise düzeyinde yer alan çocuklarda öğretmenlerden alınan destek puan ortalamasının da daha yüksek ($p<0.5$) olması, ergenlerin sosyal destek kaynağı olarak öğretmenlerini daha çok tercih ettiklerini göstermektedir. Ergenler, öğretmenlerinin kendilerini anladıklarını düşündüklerinde sosyal destek algıları artmaktadır.⁽⁹⁾ Çocuk evleri sitesinde kalan özellikle ergen çocukların öğretmenlerinden aldıkları sosyal destek algıları diğer çocuklara göre yüksek bulunmuştur. Bu da yaşamlarındaki sosyal destek kaynakları arasına öğretmenlerini dâhil ettiklerini göstermektedir.

Çocuklar kurumda en çok müdürden, sonra sırasıyla ev annelerinden, öğretmenlerinden, sosyal çalışmacılardan ve

diğer kurum görevlilerinden destek aldıklarını belirtmişler. Sorun çözmeye ise başvurdukları kişiler arasında ise ilk sırada yine müdür, daha sonra ev anneleri ve sosyal çalışmacılar gelmektedir. İstanbul'da bulunan üç yetiştirme yurdunda yürütülen alan çalışmasında (n:156) en çok sevilen ya da sorunları çözmeye yeğlenen kişiler öğretmen, müdür ve diğer kurum yetkilileri şeklinde sıralanmıştır.⁽²⁷⁾ Bir çalışmada, çocukların arkadaşlarından sonra duygusal destek aldıkları kişilerin öğretmen, sosyal hizmet uzmanı ve psikolog olduğu belirtilmiştir.⁽²²⁾ Kurum çalışanlarının davranışlarını koruyucu, demokratik olarak algılayan ve çalışanlardan içtenlik, koşulsuz kabul, sevgi, ilgili davranma gören çocukların yalnızlık düzeylerinin daha düşük olduğu belirlenmiştir.⁽²⁸⁾ Başka bir kurumda yapılan çalışmada (n:39), ilköğretimde yer alan çocukların %81.6'sı yurttaki idarecilerle ilişkilerini “demokratik ve arkadaşça” nitelendirmektedir.⁽²⁹⁾ Tekelioğlu'nun⁽³⁰⁾ yaptığı çalışmada, çocukların (n:112) %22.3'ü sorunlarını öğretmen ve sosyal çalışmacı ile paylaşmaktadır. Çocukların sosyal destek almak için seçtikleri kişilerin çocuğa yaklaşımını çok belirleyici olmaktadır. Çocukların aktif olarak yönetiminde yer aldığı ve özgüvenlerinin desteklediği kurumlarda kalan çocuklarda daha az davranış ve duygusal sorunlar, sosyal etkileşimlerinde daha az sorunlar görülmüştür.⁽³¹⁾ Kurumlarda kalan çocukların (n:44) %63.6'sı sorunlarının yöneticiler tarafından çözüldüğünü düşünmektedir.⁽³²⁾ Hemşire, kurumda sosyal destek almada ve sorun çözmeye en az yeğlenenlerden biridir. Çocuk evleri ile ilgili yönetmelikte yer alan hemşirenin görevlerinin rutin takip, tedavi, bakım ya da tarama ile sınırlandırılmasının bu durumu etkilediği düşünülmektedir. Hemşirelik Yönetmeliğinde halk sağlığı hemşiresinin görev, yetki ve sorumluluklarında, “Gelişimsel dönem özelliklerini bilir ve bu özellikler doğrultusunda çocuğun, ergenin biyo-psiko-sosyal gelişimini izler.” ve “Gelişimsel, durumsal ve sosyal krizler için bireysel ya da grup danışmanlığı yapar, destek grupları oluşturur, psikososyal destek sunar.” söylemleri yer almaktadır.⁽³³⁾

Bireylerin ilk destek kaynakları aileleridir. Kurumda kalan çocukların aileleriyle sınırlı iletişimlerinin olması ya da hiç olmaması, onların farklı destek kaynaklarına yönlendirebilmektedir. Bu çalışmada, çocukların öğretmenlerinden ve arkadaşlarından aldığı sosyal destek algıları yüksek bulunmuştur. Oysa çocukların bulunduğu ortamda kurum çalışanları da yer almaktadır. Bu kurum çalışanlarından biri olan halk sağlığı hemşirelerinin, çocukların sosyal destek algılarını güçlendirmede önemli bir yeri bulunmalıdır. Dezavantajlı grup olan bu çocuklara yönelik yürütülen programlar çocukların psikososyal gelişimlerine olumlu katkı sağlamak ve sosyal desteklerini arttırmaktadır.⁽²³⁾

Çocukların gelecekteki akademik ve kişisel beklentileri arasında %80'i meslek sahibi olmak, %76.4'ü eğitimini tamamlamak ve %72.7'si sağlıklı yaşamak istemektedir (Tablo 4). Yapılan bir çalışmada, çocukların %83'ü yükseköğrenimine devam etmek istemektedir. Bunu meslek sahibi olma, statü kazanma gibi maddeler takip etmektedir.⁽³⁴⁾ Bir başka kurumda yapılan çalışmada, çocukların %77.8'i eğitimlerine devam etmeyi yaşama tutunmak olarak görmektedir.⁽³⁵⁾ Korunma gereksinimi olan bu çocukların gelecek kaygıları bulunmaktadır. Kendilerini

yaşama karşı hazır hissetmeyebilmektedirler.⁽³²⁾ Gelecek kaygıları olan çocuklar bir mesleğe sahip olmayı, ayakta kalabilmek için istemektedir. Richman ve ark.'nın⁽³⁶⁾ Kuzey Karolina ve Florida' da yaptığı bir çalışmada, yaygın olarak ergenlerin adaptasyonunu olumlu yönde etkileyen bir değişken olarak görülen sosyal desteğin, okul başarısızlığı riski taşıyan gençlerde daha az olduğu belirtilmiştir. .

Çalışmada, çocukların en çok keyif aldığı eğlence- kültür aktivitelerinin içerisinde sinema, yüzmeye, spor faaliyetleri ve tatil yer almaktadır. Kurumda kalan çocuklar, boş zamanlarını edilgen olarak değerlendirmektedir. Yani daha çok TV seyretme, müzik dinleme, arkadaşlarıyla bir araya gelme şeklinde geçirmektedir. Bir çalışmada, çocukların kurum içi ya da kurum dışı olan arkadaşlarıyla birlikte yapıp sosyalleşmelerini sağlayabilecek sinemaya gitme, spor yapma gibi faaliyetleri daha az yaptıkları belirlenmiştir.⁽³⁷⁾ Bir başka çalışmada da, kurumda kalan çocukların%73.5'i (n:820) boş zamanı değerlendirme aktiviteleri yaptığını, kızların %37.7'sinin daha çok iç ortamlarda yapılan kitap okuma, müzik, resim, dans kurslarını yeğlerken, erkeklerin %47.7'sinin daha çok iç ve dış mekânlarda yapılan futbol, masa tenisi, voleybol gibi takım sporlarını yeğlediği belirlenmiştir ve bu çocukların yarıya yakını (%41.7) boş zaman değerlendirme etkinliklerine katılmanın insanlarla iletişim kurmayı, arkadaş edinmeyi sağladığını düşünmektedir. Bu çalışmada, etkinliklere katılan çocukların sosyalleşmelerini de büyük oranda etkilediği belirlenmiştir.⁽³⁸⁾ Özşahin'in araştırmasında⁽³²⁾ kurumda kalan çocukların %50'si (n:44) kurumda becerilerini geliştirecek bir ortamın mevcut olduğunu, %36.4'ü ise kısmen mevcut olduğunu düşünmektedir. Koruma altındaki çocukların haftada iki ve üzeri sürede sporla ilgilenen ya da bir spor takımının üyesi olan ergenlerin arkadaşlarıyla geçirdikleri süre daha fazla olmakta ve kendilerini daha başarılı hissetmektedir.⁽³⁹⁾ Kurumlarda kalan çocuklar için düzenlenen boş zaman aktivitelerinin, çocukların sosyal gelişimini olumlu yönde desteklediği ve çevre ile olan iletişimlerini güçlendirdiği belirlenmiştir.^(32,38,39) Korunmaya gereksinimi olan çocuklara sağlanan sosyal destek, çocuk sağlığını geliştirilmesinde vazgeçilmezdir. Sosyal desteği arttırmaya yönelik girişimlerin planlanmasında çocukların gelişim özellikleri, yetenekleri ve ilgi alanları dikkate alınmalıdır.

Sonuç

Kurumda kalan çocukların öğretmen ve arkadaş sosyal destek algıları yüksektir. Çocuklar kurumda en çok müdürden, sonra sırasıyla ev annelerinden, öğretmenlerinden, sosyal çalışmacılardan ve diğer kurum görevlilerinden destek almaktadır. Kurumda görevli olan hemşirenin, sosyal destek almada tercih edilme oranı düşüktür. En çok keyif aldığı eğlence-kültür aktivitelerinin içerisinde sinema, yüzmeye, spor faaliyetleri ve tatil yer almaktadır. Çocukların sosyal destek kaynaklarını güçlendirmek amacıyla kurumlarda görev alan hemşirelerin sosyal desteği yeterince sağlamama gerekçeleri araştırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Petrowski N, Cappa C, Gross P. Estimating the number of children in formal alternative care: Challenges and results. *Child Abuse Negl.* 2017;70:388-98. doi: 10.1016/j.chiabu.2016.11.026.
- UNICEF. Is every child counted? Status of data for children in the SDGs. March 2017. Available from: <https://data.unicef.org/>
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Aralık 2017 İstatistikleri. 2018. Available from: <http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr>
- Öztürk M, Ünal V. Yetiştirme yurdundan ayrılanların sosyalleşme ve topluma bütünleşme durumları (Sivas Örneği). *C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi.* 2015;16(1):119-34. Available from: <http://dergipark.gov.tr/cumuiibf/issue/4267/57464>
- Çakır Y, Palabıyıkloğlu R. Gençlerde sosyal destek- çok boyutlu algılanan sosyal destek ölçeğinin güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Kriz Dergisi.* 1997;5(1):15-24. doi: 10.1501/0000861.
- Gökler I. Çocuk ve ergenler için sosyal destek değerlendirme ölçeği Türkçe formunun uyarılma çalışması: Faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi.* 2007;14(2):90-9. Available from: <https://trdizin.gov.tr/publication/paper/detail/TnpBME9UWTI>
- Güzel H. Psikiyatrik yardım alan ergenlerin sosyal destek algıları ve bunu etkileyen etmenler [master's thesis]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2005.
- Kurt ÖE. Ortaokul öğrencilerinin sosyal destek algılarıyla ilgili olarak sınav kaygısı ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi [master's thesis]. İstanbul: Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı Klinik Psikoloji Bilim Dalı; 2017.
- Bayoğlu AS, Puruçtuoğlu E. Yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin gelecek beklentileri ve sosyal destek algıları. *Kriz Dergisi.* 2010;18(1):27-39. doi: 10.1501/Kriz_0000000316
- Yolcuoğlu İG. Türkiye'de çocuk koruma sisteminin genel olarak değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür Araştırma Dergisi.* 2009;5(18):43-57. Available from: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/spcd/article/view/5000107873/5000100583>
- Ardahan M. Sosyal destek ve hemşirelik. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi.* 2006;9(2):68-75. Available from: <http://dergipark.gov.tr/ataunihem/issue/2633/33879>
- Khorshid L, Aslan G. Hemşirelik ve sosyal desteğin önemi. *DIRİM.* 2006;81(1):182-8. Available from: http://www.dirim.com/Dirim_2006-1_files/Hems%CC%A7irelik%20ve%20Sosyal%20Desteg%CC%86in%20O%CC%88nemi.pdf
- İnan F, Üstün B, Bademli K. Türkiye'de kuram/modele dayalı hemşirelik araştırmalarının incelenmesi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi.* 2013;16(2):132-9. Available from: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/29619>
- Ünsal A. Hemşireliğin dört temel kavramı: İnsan, çevre, sağlık & hastalık, hemşirelik. *Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi.* 2017;1(1):11-25. Available from: https://sbdergi.ahievran.edu.tr/makaleler/8aijpe_tammetin.pdf
- Semerci M. Lise son sınıf öğrencilerinde riskli sağlık davranışları ve algılanan sosyal destek ilişkisi [master's thesis]. Erzincan: Erzincan Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2016.
- Yardımcı F. İlköğretim öğrencilerinde algılanan sosyal destek ile öz-yeterlilik ilişkisi ve etkileyen değişkenlerin incelenmesi [doctoral dissertation]. İzmir: Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2007.
- Altundağ S. Tip 1 diyabetli çocukların hastalığa uyumunda eğitimin ve sosyal desteğin etkisi. *Pam Tıp Derg.* 2018;11(2):137-44. doi: 10.5505/ptd.2017.90958.
- Kahriman İ, Polat S. Adölesanlarda aileden ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek ve benlik saygısı arasındaki ilişki. *Atatürk Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi.* 2003;6(2):13-24. Available from: <https://trdizin.gov.tr/publication/show/pdf/paper/TXpjek5ERXg>
- Dubow EF, Ullman DG. Assessing social support in elementary school children: The survey of children's social support. *J Clin Child Psychol.* 1989;18(1):52-64. doi: 10.1207/s15374424jccp1801_7.
- Yaşar Ö, Dağdelen N. Korunmaya muhtaç çocukların yetiştirilmesinde çocuk yurtlarından çocuk evlerine geçişin sosyo-kültürel ve psikolojik gelişimlerine etkisi üzerine bir çalışma: Isparta Örneği. *Journal of Süleyman Demirel University Institute of Social Sciences.* 2013;18:199-221.
- Aşık E. Yetiştirme yurdunda kalan gençlerin ergenlik sorunları ve baş etmeleri [master's thesis]. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2006.

22. Çetin H. Yetiştirme yurtlarındaki adölesanların benlik saygıları ve psikolojik belirtileri [doctoral dissertation]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2004.
23. Öğütçü Y. Çocuk destek merkezlerinde kalan 12-18 yaş arası kız çocuklarının algıladıkları sosyal destek ve karar verme becerileri arasındaki ilişkilerin araştırılması: İç Anadolu örneği [master's thesis]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2018.
24. Mavili A, Bilgin Ö. Kurum bakımındaki cinsel istismar mağduru çocuklara ilişkin bir araştırma. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi. 2017;1(2):104-28.
25. İnce Z, Kasapoğlu A, Sezek S. Korunmaya muhtaç kimsesiz çocukların devam ettikleri okulların yöneticilerinin bu çocukların sorunlarına ve sorunların çözümlerine yönelik mesleki donanımları. Eğitim Bilimleri Dergisi. 2014;39:97-119. Available from: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/2220>
26. Jameel SN, Shah SA, Ganaie SA. Perceived social support and resilience among orphans: A systematic review. The International Journal of Indian Psychology. 2015;3(1):77-82. Available from: <https://pdfs.semanticscholar.org/3f6d/2138c6e106c1085015a2efce0e286da555ed.pdf>
27. Şenocak H. Korunmaya muhtaç çocuklar: İstanbul yetiştirme yurtları üzerine bir alan araştırması [doctoral dissertation]. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı; 2005.
28. Kutlu M. Yetiştirme yurdu yaşantısı geçiren lise öğrencilerinin yalnızlık düzeyleri. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi. 2005;3(24):89-109. Available from: <http://turkpsdrdersi.com/index.php/pdr/article/viewFile/292/219>
29. Bakırcı M. Yetiştirme yurdunda kalan çocukların eğitim problemleri - değerler eğitimi ile ilişkili bir değerlendirme. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 2014;14(1):75-106. Available from: <http://efdergi.ibu.edu.tr/index.php/efdergi/article/view/1344/2234>
30. Tekelioğlu F. Yetiştirme yurdunda yaşayan 13-17 yaş grubu okuyan gençler ile aileleri yanında yaşayan ve okuyan aynı yaş grubundaki gençlerin ergenlik problemlerinin karşılaştırılması [master's thesis]. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı; 1993.
31. Wolff PH, Fesseha G. The Orphans of eritrea: Are orphanages part of the problem or part of the solution? Am J Psychiatry. 1998;155(10):1319-24. doi:10.1176/ajp.155.10.1319.
32. Özşahin F. Korunmaya muhtaç çocuklar: Trabzon ili örneği üzerine bir alan araştırması [master's thesis]. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı; 2012.
33. Hemşirelik Yönetmeliği. Türk Hemşireler Derneği. 2011. Available from: <http://www.turkhemshirelerderneği.org.tr/files/tr/yasa-ve-yonetmelikler/yonetmelikler/19-nisan-2011-hemşirelik-yonetmeliginde-degisiklik/hemşirelik%20%202011.pdf>
34. Demirbilek S. Korunmaya muhtaç gençlerin topluma kazandırılmasında yetiştirme yurtları. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 2000;15(2):137-52. Available from: <https://iibdergi.deu.edu.tr/index.php/cilt1-sayil1/article/view/98>
35. Doğru E. Türkiye'de sosyal politika uygulamaları ve kimsesiz çocuklar: Yetiştirme yurtlarında kalan çocuklar üzerine sosyolojik bir inceleme [master's thesis]. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2008.
36. Richman JM, Rosenfeld LB, Bowen GL. Social support for adolescents at risk of school failure. Soc Work. 1998;43(4):309-23. Available from: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9663001>
37. Öntaş Ö. Kurum bakımı deneyimi olan genç yetişkinlerin sosyal destek sistemleri ve ruh sağlığı durumları [master's thesis]. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü; 1998.
38. Kaya S. Yetiştirme yurtlarında kalan gençlerin boş zaman değerlendirme eğilimi ve etkinliklerin sosyalleşmeye etkisi [doctoral dissertation]. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü; 2003.
39. Çaman Ö, Özcebe H. Ankara'da yetiştirme yurtlarında yaşayan ergenler: Ruhsal belirtileri, fiziksel etkinlik düzeyi ve ilişkili etkenler. Türk Psikiyatri Dergisi. 2011;22(2):93-103. Available from: <http://www.turkpsikiyatri.com/default.aspx?modul=tekSayi&rsa=78>